

Homo symbolicus a homo economicus

WPROWADZENIE

Czy jest tak, jak chce Peter Drucker, *mamy właśnie jeden z tych ważnych okresów historycznych występujących co dwieście, trzysta lat, kiedy ludzie przestają rozumieć świat, a przeszłość nie wystarcza do wyjaśnienia przyszłości*¹?

Czy jest tak, idąc za Baudrillardem, że postrzegany koniec ładu, koniec porządku „ustanowionego raz na zawsze”, wywołuje już tylko nerwowość, która tym się różni od dawnych strachów, owocujących zwykle gorączkowym działaniem, rewoltą, że jest rozproszona, niezogniskowana, bez określonych punktów zaczepienia, o „niespecyficznych” dolegliwościach²?

Wydaje się, że najlepszą odpowiedzią będzie odpowiedź: *i tak, i nie*.

Odpowiedź tak, bo coś jest na rzeczy, i odpowiedź nie, bo jeśli przyjąć zmiany, jakie następują w obszarze zjawisk społecznych (określane mianem postmodernizmu³) niezachodzących niezależnie od zmian zachodzących w gospodarce (określanych mianem postindustrializmu). W perspektywie postindustrialnej i postmodernistycznej nieokreśloność, nieprzejrzystość, płynność, chaos, wysoki stopień ryzyka są immanentnymi cechami późnej nowoczesności – uważa Beck i Giddens⁴. Zmiana, tymczasowość są naturalnymi stanami w obszarze tożsamości jednostki i organizacji⁵. Globalizacja, która wcześniej określała poszerzanie rynków zbytu, przenoszenie produkcji w celu obniżenia kosztów w odróżnieniu od gospodarek lokalnych przestanie być istotnym parametrem określającym zachowania przyszłych organizacji, ponieważ brak granic, brak barier wejścia,

¹ K. S. Cameron, *Kultura organizacyjna – diagnoza i zmiana*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003, s. 11.

² Z. Bauman, *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic, Warszawa 2000, s. 44.

³ Baumann określa ją mianem epoki ponowoczesnej lub ponowoczesnej, Giddens mianem późnej nowoczesności.

⁴ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, PWN, Warszawa 2002.

⁵ Tamże; Z. Bauman, *Ponowoczesność...*, wyd. cyt.

ograniczeń przestrzennych i czasowych określa wszechobecność organizacji jako stan naturalny.

Idąc dalej wydaje się, że nadszedł czas ujmowania zmian, przemian w obszarze zjawisk społeczno-kulturowych, politycznych i gospodarczych całościowo, ponieważ reżyserem, scenografem, aktorem i widzem na tej scenie jest człowiek. Lyotard, w odniesieniu do odejścia od dwóch metaopowieści o emancypacji ludzkości przez wiedzę i postęp, jako uprawomocnienia nauki, wskazuje na zmianę stanu wiedzy, gdy społeczeństwa wchodzą w nową epokę: postmodernistyczną (kulturowo) i postindustrialną (gospodarczo). Nieuprawomocnienie metaopowieści odbiera wiedzy status celu samego w sobie. Wiedza przestaje być własnością wąskich grup społeczeństwa, staje się dobrem użytkowym, towarem i głównym narzędziem globalnej konkurencji. Przemiany w obrębie gospodarki są konsekwencją i współzależną od przemian społecznych. Stąd ponowoczesność i postindustrializm trzeba rozpatrywać jako jeden obraz jednej i tej samej rzeczy: rzeczywistości społeczno-gospodarczej, bez uszczuplających analiz kontekstowych w kontekstach: społeczeństwo informacyjne, społeczeństwo wiedzy, społeczeństwo internetowe, społeczeństwo sieciowe, kapitał intelektualny, kapitał społeczny itd.

Nie chcemy rozpatrywać jednostki w płaszczyźnie kolektywistycznych i indywidualistycznych wizji społeczeństwa. Podobnie nie chcemy rozpatrywać w kontekście podmiotowości jednostki. Natomiast istotnym problemem z punktu widzenia wolności i rozwoju będzie problem tożsamości jednostki.

Człowiek końca XX i początku XXI wieku nie poddaje się już redukcji do funkcji organizowania życia gospodarczego, którego głównym celem jest maksymalna korzyść, zysk. *Homo oeconomicus* (economicus) jest koncepcją jednostki zakładającą, że człowiek jako istota działająca racjonalnie dąży zawsze do maksymalizacji zysków w społeczeństwie i dokonywania wyborów ze względu na wartość ekonomiczną rezultatów tych wyborów.

HOMO SYMBOLICUS

Homo symbolicus niech nie będzie tylko koncepcją człowieka posługującego się kodem komunikacji symbolicznej ograniczonej do znaków. *Homo symbolicus*⁶ obrazuje człowieka, który odbiera informacje, selekcionuje, weryfikuje, gromadzi, który je przetwarza, który wyciąga określone (nie tylko racjonalne)

⁶ Na gruncie teorii informacji i procesów przetwarzania informacji obraz jest sekwencją znaków, stąd nie widzimy potrzeby wyróżniania w przyjętej perspektywie koncepcji *homo videns* jako następstwa *homo symbolicus*.

konsekwencje, który posiada wiedzę (i nabywa wciąż nową), który uczestniczy w procesach wymiany wiedzy: internalizacji, eksternalizacji, socjalizacji i kombinacji⁷.

Rozwój technologii przetwarzania i przesyłu informacji nie jest głównym, ale pośrednim czynnikiem zmian, jakie zachodzą w obszarze gospodarowania i w obszarze przemian społecznych. Bezpośrednim czynnikiem zmian stał się swobodny dostęp do informacji. Niczym nieograniczona wymiana informacji i jak chce Giddens, einsteinowskie skrócenie czasu i przestrzeni w komunikacji między jednostkami i organizacjami zmienia posttradycyjny porządek rzeczy. Słabnie oddziaływanie dotychczasowych relacji wynikających z ustanowionego ładu, tradycji, porządku biograficznego jednostki i organizacji, a rośnie dialektyczne współoddziaływanie globalności, regionalności i lokalności⁸. Tym, co w nowoczesności ograniczało wolność, był ograniczony, limitowany dostęp do wiedzy. Aktualnie w ponowoczesności „znaczone” zostało oderwane od „znaczącego”^{9, 10}. Dalej: Idąc za kuhnowską koncepcją paradygmatu i odchodząc od rozwoju wiedzy w obrębie wyróżnionych obszarów na rzecz poszukiwań rozwiązań interdyscyplinarnych¹¹ zmieniamy dotychczasową metodologię badań. Odchodzimy od typowego układu podmiot – przedmiot poznania na rzecz subiektywnych ocen, bez założeń wstępnych odniesionych do aktualnej sytuacji, gdzie werbalizacja zostaje wzmocniona przez obraz, dźwięk, inne doświadczenia skojarzone z tematem badań.

W epoce ponowoczesnej (postindustrialnej), gdzie mamy nieograniczony dostęp do informacji, a pośrednio do wiedzy, przestajemy odróżniać otoczenie bliskie i dalekie, czy otoczenie globalne. W procesie podejmowania decyzji w ocenie szans i zagrożeń uwzględniamy te obszary otoczenia, które korelują z celami jednostki i organizacji w procesie opracowywania strategii rozwoju.

⁷ I. Maj, *Systemowy opis modelu Nonaki zarządzania wiedzą*, Studia i Materiały nr 4 II Kongresu Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą, Bydgoszcz 2005, s. 87.

⁸ A. Giddens, *Nowoczesność...*, wyd. cyt.

⁹ Środki komunikacji, wymiany informacji umożliwiają przekaz informacji, niezależnie od jej materialnych pierwotnych nośników: obraz, zdjęcie, dźwięk, tekst gazety, książki; przekaz informacji następuje praktycznie natychmiast, bez potrzeby wskazywania drogi, jaką przebył przez sieć; Internet spowodował wyeliminowanie pojęć: czas podróży informacji, nośnik informacji, odległość; nastąpiło skrócenie w kontekście komunikowania się, skrócenie w kategoriach czasu i przestrzeni, a lepiej skrócenie odcinka czasoprzestrzennego, praktycznie do zera.

¹⁰ Z. Bauman, *Globalizacja*, PIW, Warszawa 2000.

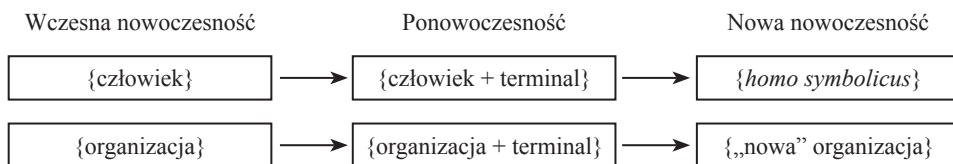
¹¹ G. Morgan, *Wyrobnia organizacyjna*, PWN, Warszawa 2001.

NOWA NOWOCZESNOŚĆ

Nowa nowoczesność ujmuje wszystkie zjawiska zachodzące w otoczeniu całościowo i nie rozpatruje jednych w oderwaniu od drugich. Przemiany w obszarze kultury nie zachodzą niezależnie od zjawisk przemian gospodarczych, politycznych i rozwoju technologii.

Następstwem, konsekwencją rozwoju technologii IT był i jest równoległy rozwój technologii komunikacji i praktycznie samoistny, nie wynikający z konkretnego planu biznesowego rozwój ogólnosięwiatowego dostępu do Internetu. Platforma komunikacji oparta na Internecie nie jest niczyją własnością, nie podlega żadnej koncesji czy limitowaniu. Natomiast zrewolucjonizowała praktycznie wszystkie obszary działalności gospodarczej i sfery życia społecznego. Paradoksem jest, że sam Internet, platforma wymiany i nieograniczonego dzisiaj dostępu do informacji i wiedzy nie jest towarem. Towarem jest dostęp do sieci. Jednak ten towar ma wielu konkurujących ze sobą oferentów i wiele technologii wykluczających aktualnie jakkolwiek monopol i ograniczenia rozwoju.

W czasach już nowej nowoczesności trzeba się przyzwyczajać do faktu, że głównym imperatywem społeczeństwa sieciowego, gospodarki sieciowej jest wzmacnianie relacji. Otoczenie nie jest prostą sumą zawartych w nim elementów¹³. Jednostki uczestniczące w sposób pośredni czy bezpośredni w wymianie informacji, towarów i usług muszą posiadać nieodłączny atrybut nowej rzeczywistości: terminal¹⁴. W kontekście tego atrybutu można wskazać na czas własny zmiany od ponowoczesności do nowej nowoczesności.

Rysunek 1. Czas własny zmiany

Źródło: opracowanie własne.

¹² Nowa nowoczesność jest tym, co mamy aktualnie i obejmuje obszary będące obiektem refleksji ponowoczesności, postmodernizmu, postindustrializmu łącznie i jest odwzorowana w człowieka wiedzy a zarazem uczestnika globalnej sieci (ogniwa, węzła).

¹³ I. Maj, *Systemowy opis...*, wyd. cyt.

¹⁴ Człowiek wraz z nieodłącznym terminalem będzie obecny w sieci on line. Z jednej strony zostanie sprowadzony do węzła w sieci, z drugiej strony może posiadać kilka tożsamości do wyboru, budując swoje aktualne wirtualne „Ja” w zależności od nastroju, okoliczności i upodobań. Stając się *homo irretitus* posiada wszystkie przymioty: jest i egoistyczny, i jest altruistą, jest wiecznie młody, aktywny, działa natychmiast i oczekuje natychmiastowych reakcji i odpowiedzi. Głównym atrybutem *homo irretitus* jest wolność i nieograniczony rozwój. E. Benedyk, *Antymatrix*, WAB, Warszawa 2004, s. 30.

Człowiek bez nieodłącznego atrybutu, jakim jest terminal przestaje automatycznie być członkiem w nowej nowoczesnej społeczności. Rzeczywiste *face to face*, tak w relacji jednostki do jednostki, jak i jednostki do organizacji nie jest już powszechnie obowiązującą płaszczyzną komunikacji w społeczeństwie sieciowym. Komunikacja może być realizowana poprzez kartę z chipem (kontakt z bankiem), poprzez sieć telefonii stacjonarnej, telefonii mobilnej, sieć oferowaną przez linie kolejowe, linie energetyczne, linie przedsiębiorstw energetyki cieplnej, poprzez kanał satelitarny, radiowy, poprzez sieć telewizji kablowej, telewizję cyfrową czy inne rozwiązania.

W sieci tak człowiek, jak i organizacja są równoprawnym modułem (węzłem).

WOLNOŚCI I ROZWÓJ JEDNOSTKI

Wolność i rozwój jednostki rozpatrywało się z reguły w odniesieniu do określonych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych rynku i jego znaczenia dla gospodarki i w tym kontekście wskazuje się na związek i zależność zmian wolności i rozwoju jednostki od polityki państw, instytucji, organizacji, organizacji non profit, instytucji międzynarodowych itd. Znaczenie rynku dla życia gospodarczego, swoboda zawierania transakcji rynkowych wiąże się, mimo świadomości ograniczeń systemu rynkowego, z fundamentalnym znaczeniem samej wolności. Wolność jednostki w relacji do rynku jest wartościowana przez dochód i użyteczność, a problem wartościowania wolności jednostki został sprowadzony do sfery możliwych wyborów.

Nie będziemy z założenia rozpatrywać tutaj wolności w kontekście konieczności, chociaż traktowanie *wolności jako uświadomionej konieczności* w relacji do przymusu ekonomicznego posiadania dochodu jest kuszące. Przyjmijmy w rozważanym kontekście rynku definicję operacyjną wskazującą na następujące typy wolności instrumentalnej¹⁵:

- swobody polityczne,
- możliwości ekonomiczne,
- sposobności społeczne,
- gwarancje jawności,
- zabezpieczenia.

Wymienionych wolności instrumentalnych nie można rozpatrywać jedno w oderwaniu od drugich. One uzupełniają się i wzmacniają wzajemnie.

Tradycyjne podejście prezentowane przez noblistę Amartya Sen wskazuje, że możliwości ekonomiczne są ważnym czynnikiem motorycznym wzrostu

¹⁵ A. Sen, *Rozwój i wolność*, Zysk i Spółka, Poznań 2002, s. 52–56.

gospodarczego: wzrost gospodarczy implikuje wzrost zamożności państwa; to implikuje zwiększenie wydatków na cele społeczne; to dalej powoduje większą dostępność do oświaty, służby zdrowia itd. Inaczej jest w rzeczywistości: w rzeczywistości nowej nowoczesności mamy do czynienia z *wydziedziczonym państwem*¹⁶, które odchodzi od realizacji typowych funkcji, w tym od utrzymania równowagi równego przyrostu konsumpcji w stosunku do wzrostu produkcji (szukanie np. równowagi przez stymulowany przez państwo, zgodnie z założeniami ekonomii Keynesa, popytem wewnętrznym).

Rozwój jednostki jest ściśle uzależniony od rozwoju organizacji, tak poprzez zwykły przymus ekonomiczny pracy, przymus przynależności, jak i poprzez współtworzenie wizji organizacji i uczestniczenie w jej realizacji. Zakwestionowaniem wyobrażenia modernistycznego o organizacji jest organizacja o strukturze sieciowej, tzw. organizacja sieciowa. Jest to organizacja odchodząca od hierarchii pionowej na rzecz stosunków i komunikacji poziomej. Organizacja sieciowa jest potwierdzeniem przewidywania dotyczącego skutków niespójności i fragmentacji organizacji w okresie postindustrialnym. Organizacje sieciowe poprzez efekt sieci zmieniają tradycyjne oblicze działalności gospodarczej. W organizacjach sieciowych następuje zniesienie tradycyjnych barier przestrzenno-czasowych – ograniczeń wynikających z położenia geograficznego, barier między sektorami gospodarczymi. Wejście na rynek lub nowe rynki przestaje być wyłącznie funkcją zaangażowanego kapitału, a stanie się przede wszystkim funkcją dostępu do wiedzy, dostępu w wykorzystaniu efektu sieci.

Co wyróżnia organizacje sieciowe¹⁷:

- Najistotniejszym zasobem staje się wiedza organizacji sieciowej, wiedza uczestników sieci, wiedza ludzi w poszczególnych węzłach sieci;
- Wszechstronność decentralizacji;
- Nie działa prawo malejących zysków; odwrotnie, w gospodarce sieciowej wraz ze wzrostem sieci, zyski rosną;
- W tradycyjnych związkach gospodarczych wartościowe są dobra rzadkie: surowce, kapitał; w organizacji sieciowej odwrotnie; wartościowe jest dobro powszechne;
- W związkach gospodarczych tradycyjnie podaż produktu będzie rosła, jeśli będzie rosła cena; w organizacji sieciowej podaż rośnie, a ceny spadają;
- Dostęp nowych uczestników do organizacji sieciowej jest nieporównywalnie łatwiejszy niż do tradycyjnych związków gospodarczych;
- Lokalizacja poszczególnych elementów organizacji sieciowej jest mało istotna; istotne stają się rozmiary sieci i znaczenie poszczególnych elementów.

¹⁶ Z. Bauman, *Globalizacja*, wyd. cyt., s. 79.

¹⁷ K. Kelly, *Nowe reguły gospodarki*, WIG-Press, Warszawa 2001, s. 79.

Sieć jest efektem najczęściej masowego usamodzielniania się lub współpracy małych organizacji, których skala działań ograniczałaby rozwój, dostęp do innych rynków. W momencie, gdy usamodzielnieniu podlegają wszystkie elementy sieci, organizacja sieciowa staje się wirtualna.

Naturalną konsekwencją, zwiększającą możliwości i sposobności jednostki (instrumentalne wolności), wynikające z dostępu do przestrzeni wirtualnej (sieci) jest lub staje się lub będzie:

- Możliwość nieograniczonej samoedukacji; obecnie dostęp do sieci zapewnia możliwość korzystania z bibliotek, serwisów informacyjnych, prasowych, słowników; daje nieporównywalnie szybsze w stosunku do tradycyjnych możliwości wyszukiwania i selekcji informacji; możliwości artykulacji poglądów, edukacji społecznej i politycznej; możliwości uczestnictwa on line w życiu społecznym i politycznym poprzez wyrażanie swoich opinii i poglądów podczas np. dyskusji na czatach, grupach i forach dyskusyjnych.
- Miejsce pracy przestanie być związane ściśle z konkretnym miejscem w przestrzeni tzn. z budynkiem firmy, pokojem i biurkiem; prognozuje się, że śródmiejskie stanowiska pracy pozostaną dla pracowników mających bezpośredni kontakt z klientami i pozostaną tzw. miejsca klubowe dla pracowników wpadających np. raz w tygodniu w odwiedziny; przykładem mogą być wykładowcy prowadzący zajęcia ze studentami przez Internet, będący często w odległych miejscach na świecie, często będąc w delegacji, na urlopie lub w odwiedzinach; miejsce zamieszkania przestanie ograniczać możliwość wyboru pracy; już obecnie bardzo dużo zleceń firm amerykańskich w dziedzinie oprogramowania realizowanych jest w Indiach.
- Czas pracy przestanie być zmienną określającą pory aktywności przedsiębiorstwa; pracownicy z różnych miejsc na świecie będą obsługiwać klientów przez 24 godziny.
- Niska lub zerowa cena informacji zniweluje asymetrię zasobów informacji i ograniczy lub zlikwiduje bariery wejścia na rynek; wpłynie to znacząco na koszty rozpoczęcia działalności.
- Pracujący w domu staną się często pracownikami kontraktowymi; skutkiem społecznym fragmentacji sektora wytwórczego i usługowego będzie osłabienie więzi między pracodawcą a pracownikiem.
- Nowy model stosunku pracy odzwierciedla koncepcje zatrudniania portfelowego (portfolio working); osoby pracują w oparciu o samozatrudnienie dla dwóch lub więcej przedsiębiorstw.

OTOCZENIE I WIEDZA

Otoczenie jednostki (jednostkę człowiek-terminal chcemy traktować jako singleton organizacji) w czasach nowej nowoczesności charakteryzują następujące elementy:

- dekoncentracja kapitału;
- segmentacja i poziomowanie rynków i międzynarodowa decentralizacja produkcji;
- skrócenie cyklu życia produktu i organizacji;
- odejście od zasady: Nie pytaj klienta co chce. Powiedz klientowi, co powinien chcieć; to klienci decydują o tym, co trzeba produkować i co ma dla nich użyteczność; klient staje się współdecydem;
- możliwość wyboru przez konsumenta towaru na indywidualne zamówienie;
- odejście gospodarki ze sfery produkcji na rzecz usług;
- pluralizm, zróżnicowanie, lokalizm;
- nacisk na szybkość działania i innowacyjność;
- wydajność usługowo-informacyjna;
- nowe formy organizacyjne (sieci, organizacje wirtualne);
- spłaszczone struktury zarządzania, dywersyfikacja pozioma;
- usamodzielnianie się firm;
- dezintegracja pionowa i pozioma;
- niepewność paradoksu, mody, brak możliwości przewidzenia najbliższej przyszłości i brak możliwości precyzyjnego planowania;
- wartości organizacyjne: jakość, obsługa zorientowana na klienta, różnorodność, innowacyjność;
- dekoncentracja ludzi;
- zmniejszenie czasu komunikacji między odległymi przestrzenie jednostkami organizacji, co zachęca do orientacji międzynarodowej i globalnej;
- nerwowość, skomplikowanie;
- umiejętności oparte na wiedzy;
- zespoły interdyscyplinarne;
- samoedukacja;
- samozatrudnienie.

Główną determinantą zmian organizacji tradycyjnej w ponowoczesną jest i był dostęp do nieograniczonych zasobów wiedzy poprzez rozwój Internetu, rozwój technologii IT oraz technologii komunikacji. Nieograniczony dostęp do informacji i wiedzy i możliwość nieograniczonej wymiany za pośrednictwem platformy internetowej, która niweluje w większości obszarów działalności gospodarczej bariery wejścia na rynek, zmienia także z dnia na dzień, z godziny na godzinę opisany wyżej obraz organizacji ponowoczesnej. Organizacje obecne

i bliskiej przyszłości będą stanowiły jeszcze inną jakość o następujących parametrach charakterystyki¹⁸:

- samoistność, samoedukacja, samokreatywność, indywidualizacja kreatywności, jako metoda i eksperyment na „żywym organizmie”,
- standardem są małe, mobilne, dynamiczne organizacje, w tym samozatrudnienie,
- brak barier wejścia, ograniczeń koncesyjnych, limitów, ograniczeń terytorialnych, czasowych,
- ewolucyjność, rozwój, rewolucyjność zmian formy uzależniona wyłącznie od potrzeb chwili bieżącej,
- skrócenie perspektywy czasowej planu działania,
- krótki cykl życia organizacji,
- przenikanie organizacji, okresowe sojusze, zastępstwo działań,
- całkowite odbiurokratyzowanie organizacji: brak typowego, z fizycznym miejscem adresem biura, sekretarki,
- o sukcesie organizacji będzie decydowała forma interakcji i synergii z klientem, który poprzez sieć w czasie rzeczywistym on line, będzie partnerem organizacji w wolnym nieograniczonym wyborze najlepszej dla siebie użyteczności,
- niepewność, chaos, nieprzewidywalność jako naturalne elementy w procesie podejmowania decyzji,
- wiedza o kliencie, intuicyjność uwzględniająca chaos dynamiki zmian użyteczności, a nie mechaniczna analiza danych historycznych będą podstawą procesu podejmowania decyzji,
- główny zasób to wiedza pracowników organizacji,
- podstawowymi kategoriami stosunków międzyludzkich w organizacji implikujących sukces organizacji są: zaufanie, lojalność wobec grupy, brak hierarchii władztwa, wspólnota interesów.

PODSUMOWANIE

W epoce nowej nowoczesności zmiana w odniesieniu do jednostki i organizacji przestała być parametrem, jest stanem naturalnym. Interakcje i synergia między rozproszonymi „molekułami” zanurzonymi w eterze nowej rzeczywistości są tym intensywniejsze, im mniejsza jest zależność między nimi, a rośnie

¹⁸ I. Maj, *Wolność i rozwój w kontekście przechodzenia przedsiębiorstwa tradycyjnego do wirtualnego*, [w:] S. Partycki (red.), *Człowiek a rynek*, Prace Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UMCS nr 92, Lublin 2004.

błyskawicznie wraz ze wzrostem „temperatury” lokalnych i ponadlokalnych dysput politycznych, społecznych, zagrożeń, kataklizmów itp. Wiedza staje się głównym zasobem organizacji. Wiedza jest nierozzerwalnie związana z pracownikiem, stąd rola *homo symbolicus* w organizacji staje się pierwszoplanowa. W sieci, gdzie komunikacja, przekaz w trybie on line między pracownikami, między człowiekiem a organizacją (czyli człowiekiem) odbywa się poprzez przekaz pisany, mówiony i przekaz obrazu podmiotem naczelnym jest *homo symbolicus*.

LITERATURA

- Bauman Z., *Globalizacja*, PIW, Warszawa 2000.
- Bauman Z., *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic, Warszawa 2000.
- Benedyk E., *Antymatrix*, WAB, Warszawa 2004.
- Cameron K. S., *Kultura organizacyjna – diagnoza i zmiana*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2003.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość*, PWN, Warszawa 2002.
- Kelly K., *Nowe reguły gospodarki*, WIG-Press, Warszawa 2001.
- Maj I., *Systemowy opis modelu Nonaki zarządzania wiedzą*, Studia i Materiały nr 4 II Kongresu Polskiego Stowarzyszenia Zarządzania Wiedzą, Bydgoszcz 2005.
- Maj I., *Wolność i rozwój w kontekście przechodzenia przedsiębiorstwa tradycyjnego do wirtualnego*, [w:] S. Partycki (red.), *Człowiek a rynek*, Prace Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UMCS nr 92, Lublin 2004.
- Morgan G., *Wyobraźnia organizacyjna*, PWN, Warszawa 2001.
- Sen A., *Rozwój i wolność*, Zysk i Spółka, Poznań 2002.

Homo Symbolicus versus Homo Economicus

Summary

The economy at the beginning of the 21st century starts living its own life. Well-tested methods of management, marketing, opportunity and threat analysis no longer accomplish their tasks. Any attempts at directly transferring typical economic activities tried out at the transactional domain do not live up to our expectations. It seems that those good old days with whole bunches of remedies for all cases have passed and will not come back again. The principal factor of a competitive advantage in the 21st century economy, first of all, will be asymmetry of knowledge among organizations, and therefore, not only product life will change, but also life of organizations, with all resulting consequences of such state of affairs.